

Posudek oponenta disertační práce Radima Širla
“ Religionistika na gymnáziích: analýza cílů výuky
a problematika definice náboženství ”
předkládané v roce 2024 na Katedře pedagogiky Filozofické fakulty UK

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertační práce Mgr. Radima Širla se zaměřuje na výuku religionistiky na gymnáziích, konkrétně na problematiku definice náboženství a její výuku v rámci vzdělávací oblasti „Občanský a společenskovední základ“. Práce analyzuje pojmové a didaktické výzvy spojené s tímto komplexním tématem. Autor se věnuje dichotomii substantivistických a funkcionalistických přístupů k definici náboženství a jejich reflexi ve středoškolských učebnicích. Na základě analýzy kurikulárních dokumentů a současných trendů ve vzdělávání formuluje cíle výuky s důrazem na problematizaci, pluralitu a rezonanci. Závěrem navrhuje konkrétní didaktický přístup inspirovaný konstruktivistickou pedagogikou, kritickou pedagogikou a filosofickými koncepty Ludwiga Wittgensteina. Práce obsahuje také praktické výstupy, jako návrhy učebnicových textů a modelových hodin. Celkově přináší teoretickou i praktickou reflexi výuky komplexních pojmů na středních školách.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Disertační práce Mgr. Radima Širla představuje komplexní, metodicky promyšlený a odborně podložený příspěvek k problematice výuky religionistiky na gymnáziích. Autor přehledně propojuje teoretické analýzy s praktickými návrhy a opírá se o široké spektrum relevantní literatury, zahrnující jak české, tak zahraniční zdroje. Práce vyniká promyšleným metodologickým přístupem, který kombinuje akademické poznatky z religionistiky, didaktiky a filosofie, a nabízí inovativní pohled na problematiku definice náboženství v kontextu středoškolského vzdělávání. Silnou stránkou je důraz na didaktické principy, jako je pluralita a rezonance, a jejich implementace do konkrétních výukových materiálů. Celkově je práce přínosná nejen pro didaktiku religionistiky, ale i pro obecnější diskusi o výuce komplexních konceptů ve školním prostředí.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Práce má velmi dobře propracovanou strukturu, která podporuje čtivost a srozumitelnost. Práce je srozumitelně napsaná a vychází z jasně formulovaných otázek a cílů, které jsou stanoveny již v úvodních kapitolách. Autor čtenáře systematicky provází jednotlivými tématy, přičemž používá odborný, avšak přístupný jazyk (kvalitu češtiny jako Slováka nevím posoudit). Vysvětlení klíčových pojmů a přístupů, jako je dichotomie substantivismu a funkcionalismu nebo koncept rodových podobností podle Wittgensteina, je přehledné a vhodně doplněné příklady a odkazy na literaturu.

V textě je zřejmé, co autor říká a proč toto téma zařazuje právě nyní. Jednotlivé kapitoly navazují logickým způsobem – od obecného úvodu k pojmu náboženství, přes analýzu

středoškolských učebnic a kurikulárních dokumentů, až po návrhy konkrétních didaktických přístupů. Tento postup pomáhá budovat souvislou argumentační linii.

Práce je přehledně strukturována do tří hlavních částí: 1. Teoretické ukotvení pojmu náboženství – věnuje se definicím a teoretickým přístupům, což tvoří základ pro další analýzu. 2. Analýza cílů výuky religionistiky – propojuje obecné cíle vzdělávání s konkrétními otázkami spojenými s výukou religionistiky. 3. Didaktické přístupy k výuce pojmu náboženství – přináší praktická doporučení a návrhy modelových hodin.

Obsahová i formální struktura (např. jasně označené kapitoly, logicky řazené podkapitoly) podporují orientaci čtenáře. Přehlednost zvyšují i přílohy obsahující modelové hodiny a návrhy učebnicových textů. Cíl práce, formulovaný jako hledání efektivního přístupu k výuce náboženství na gymnáziích s ohledem na jeho problematickou definovatelnost, je naplněn. Autor jasně ukazuje, proč je téma relevantní, a nabízí jak teoretické zdůvodnění, tak praktická doporučení. Při naplňování cíle efektivně kombinuje akademické poznatky s pedagogickou aplikací. Při analýze učebnic je jasně uvedeno, jakých kritérií se autor drží (např. pohled na religionistické přístupy v materiálech) a jak tyto závěry souvisí s navrhovanými didaktickými postupy. V části o didaktických přístupech je autorův výklad podpořen konkrétními návrhy modelových hodin, což demonstruje praktickou použitelnost závěrů.

2. Formální úroveň práce

Autor prokazuje vysokou míru pečlivosti ve formální úpravě práce. Dodržuje pravidla pro zkratky, odkazy i poznámky pod čarou, čímž přispívá k profesionalitě a přehlednosti textu. Vizuální zpracování a jazyková úroveň práce odpovídají standardům akademického psaní a usnadňují čtenáři orientaci i porozumění. Autor pracuje se zkratkami, jako například „RVP-G“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia), konzistentně a vždy je při prvním použití jasně definuje (tuto důslednost zvláště oceňuji). Přepisy cizích slov a termínů jsou bezchybné a správně odpovídají zažitým pravidlům české transkripce. Autor používá cizojazyčné termíny tam, kde je to nezbytné, a vždy je vhodně vysvětluje. Poznámky pod čarou jsou užívány správně a slouží k doplnění textu o detaily nebo odkazy na literaturu.

Za formální nedostatky by se dalo považovat to, že práce obsahuje rozsáhlé poznámky pod čarou - na několika místech (např. s. 108) jsou poznámky pod čarou velmi obsáhlé a obsahují informace, které by mohly být začleněny do hlavního textu. To může narušovat plynulost čtení a přehlednost výkladu (to, co vadilo mně může vnímat jiný posuzovatel jinak). Některé věty v textu jsou stylisticky složité a obtížněji čitelné. Příklad z kapitoly o metodologii (s. 15) ukazuje na dlouhé a složitě strukturované věty, které mohou ztěžovat pochopení hlavního sdělení. U některých citací v textu není jasně uvedeno, zda jde o přímé citace nebo parafráze.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor pracuje s prameny pečlivě, systematicky a metodicky správně. Sekundární i primární prameny jsou využity efektivně a v odpovídající šíři. Metodologie je koherentní a odpovídá výzkumným otázkám. Interpretace výsledků je jasně zdůvodněná a vychází z empirických zjištění i teoretického rámce. Celkově je práce na vysoké úrovni, pokud jde o práci s prameny a metodologický přístup. Bibliografické odkazy jsou standardizované a řádně strukturované. V textu je využito přehledného systému odkazů na literaturu, což usnadňuje orientaci v použitých zdrojích. Autor pracuje průhledně a odborně se sekundárními prameny. Cituje široké spektrum literatury z oblastí religionistiky,

pedagogiky a filosofie, včetně klíčových zahraničních i domácích autorů (např. William E. Arnal, Ludwig Wittgenstein, Paolo Freire). Autor pracuje s aktuálními a relevantními zdroji, včetně odborných publikací a analýz učebnic, jako je monografie Zuzany Černé. Zároveň reflektuje i historické kontexty a debaty, což svědčí o hlubokém pochopení zkoumaného tématu. Není patrné, že by práce opomíjela zásadní zdroje, které by mohly ovlivnit její závěry. Primárními prameny jsou v práci zejména kurikulární dokumenty (RVP-G, Strategie vzdělávací politiky ČR) a středoškolské učebnice.

Za drobnou výhradu by se dala považovat chybějící reflexe zkušeností učitelů a studentů. Přestože práce analyzuje učebnice a vzdělávací dokumenty, postrádá reflexi zkušeností z praxe. Zahrnutí názorů učitelů nebo studentů na využití těchto materiálů by mohlo posílit empirický základ práce. Dále nedostatečně rozpracované řešení eurocentrismu - autor sice kritizuje eurocentrismus v učebnicích, ale nenabízí konkrétní návrhy na jeho nápravu. Návrhy na začlenění neevropských perspektiv by mohly být detailnější (např. s. 63). Práce se zaměřuje především na dichotomii substantivismu a funkcionalismu, avšak neworkuje dostatečně s jinými aktuálními přístupy v religionistice, například postkoloniálními perspektivami

Metodologie je v práci pečlivě promyšlená. Autor postupuje od teoretické analýzy pojmu náboženství, přes hodnocení vzdělávacích dokumentů, až k návrhům konkrétních didaktických přístupů. Tento postup odpovídá stanoveným výzkumným otázkám. Analýza středoškolských učebnic je založena na jasně definovaných kritériích, jako je způsob definování náboženství nebo odrážení různých přístupů religionistiky, což svědčí o systematickém přístupu. Každý krok analýzy je v textu dobře zdůvodněn a logicky navazuje na cíle práce. Například důraz na analýzu dichotomie substantivismu a funkcionalismu vyplývá z autorova záměru ukázat, jak rozdílné přístupy k definování náboženství ovlivňují výuku tohoto pojmu. Navrhovaná didaktická řešení přímo odpovídají zjištěním analýzy a podporují naplnění výzkumných cílů. Interpretace výsledků je založena na důkladné analýze pramenů a empirického materiálu. Autor propojuje teoretické poznatky se zjištěními z analýzy učebnic a vzdělávacích dokumentů. Výsledné návrhy na didaktické postupy vycházejí nejen z analýzy, ale také z pedagogické teorie, jako je konstruktivistický přístup a kritická pedagogika.

Drobnou výhradou je, že práce neobsahuje žádný důkladnější empirický výzkum, například testování navrhovaných didaktických modelů v praxi. To omezuje možnosti ověřit účinnost předkládaných návrhů. Výhradou je také neúplná komparace zahraničních přístupů - přestože autor reflektuje český vzdělávací kontext, komparace se zahraničními systémy by mohla být obshářejší. Rozbor zahraničních zkušeností by mohl podpořit širší aplikovatelnost závěrů. Práce se soustředí na kvalitativní analýzu textů a teoretických přístupů. Doplnění o kvantitativní analýzu (např. průzkum výskytu náboženských témat v učebnicích) by mohlo závěry více podpořit

4. Vlastní přínos

Práce není pouze mechanickým kompilátem; autor své primární i sekundární prameny přetavuje v nový, organický celek a přináší do tématu vlastní pohled. Analýza kurikulárních dokumentů, učebnic a teoretických přístupů k definici náboženství je vedena systematicky, přičemž autor propojuje jednotlivé poznatky s cílem nalézt efektivní způsoby výuky tohoto komplexního pojmu na gymnáziích. Vlastní přístup autora se nejvíce projevuje ve formulaci didaktických imperativů (problematizace, pluralita a rezonance) a jejich aplikaci v návrzích modelových hodin a učebnicových textů. Tyto návrhy reflektují nejen teoretické poznatky z pedagogiky a religionistiky, ale také

specifické potřeby českého školního prostředí. Autor se kriticky staví k jednostranným přístupům, jako je eurocentrismus nebo nadměrné zjednodušování náboženských fenoménů, a usiluje o vytvoření pluralitního a otevřeného přístupu k výuce religionistiky. Celkově lze říci, že autor nejen syntetizuje dostupné poznatky, ale také přináší nové didaktické podněty, které jsou originální a prakticky využitelné. Práce je tedy obohacením diskuse o výuce religionistiky a komplexních pojmů ve středoškolském vzdělávání.

IV. Dotazy k obhajobě

Jak by autor reagoval na kritiku, že navrhované přístupy k výuce definice náboženství mohou být příliš abstraktní nebo náročné pro středoškolské studenty?

Jaké konkrétní kroky by byly potřeba k začlenění navrhovaných modelových hodin a učebnicových textů do stávajícího rámce výuky na gymnáziích?

Jak by autor navrhoval měřit úspěšnost výuky založené na jeho didaktických přístupech, zejména s ohledem na těžko měřitelné cíle, jako je rezonance nebo pluralita?

Autor zdůrazňuje vliv postmoderní pedagogiky, která klade důraz na pluralitu a problematizaci. Jak by odpověděl na kritiku, že tento přístup může být pro některé studenty i učitele příliš relativistický a zpochybňující?

Lze autorovy závěry a návrhy aplikovat i mimo český vzdělávací kontext? Jak by autor upravil své návrhy například pro vzdělávací systémy s jinými dominantními přístupy k náboženství, jako je Polsko nebo Velká Británie?

Autor kritizuje eurocentrismus v učebnicích. Jak konkrétně by doporučil rozšířit obsah učebnic, aby lépe reflektovaly globální a neevropské perspektivy na náboženství?

V. Závěr

Předložená disertační práce **splňuje**/~~nesplňuje~~ požadavky kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji**/~~nedoporučuji~~ k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako **prospěl**/~~-a~~, ~~příp. neprospěl~~/~~-a~~.

6. 12. 2024

Peter Tavel